

A Petőfi-kutatás helyzete: eredmények és feladatok

A Petőfi-kutatás helyzete a rendszerváltás előtt és után

Margócsy István

A rendszerváltás előtt a Petőfi-kutatást két, egymástól eltérő, bár egymással természetesen érintkező irányzat határozta meg: egyrészt nagyon erősen érvényesült a marxista ideológiai-politikai tendencia, amelyik Petőfinek társadalmi szerepvállalását tekintette dominánsnak, másrészt továbbélt azt az irodalomtörténeti hagyomány, amely Petőfinek a nemzeti klasszicizmus kiépítésében játszott szerepét hangsúlyozta. Az ideológiai-politikusi túlértelmezés erősen korlátozta a Petőfi-művek interpretációs lehetőségeit, sőt magukat a kérdésfelvetéseket is, míg az életrajzi-filológiai jellegű kutatások relatív szabadsággal működhettek. A rendszerváltást közvetlenül megelőző években s később, mikor az ideológiai kontroll jelentősen enyhült, majd megszűnt, a különböző irodalomtudományos irányzatok kibontakozásával a Petőfi-értelmezések tere jelentősen kiszélesedett, s az életmű köré számos olyan kontextus felvázolására is sor került, amilyenekre a megelőző korok kutatásai nemigen fordítottak figyelmet. Kerényi Ferencnek 2008-ban megjelent monográfiája egyszerre érvényesül lezárásként egy hosszú irodalomtörténeti korszak törekvéseit illetően, s egyszerre nyitásként is a megújult irodalomtudomány többféle tendenciája számára.

Ínségmunkák? (Petőfi Sándor próza- és drámafordításai)

Zentai Mária

Ínségmunkának Martinkó András nevezte Petőfi két 1843-ban készített regényfordítását, mintegy hallgatólagosan azt sugallva, hogy nem érdemelnek komolyabb figyelmet. A későbbi novella- és drámafordításoknak hasonló sors jutott a Petőfi-szakirodalomban: csak életrajzi mozzanatként említődnek, ha egyáltalán (az egyetlen kivétel Shakespeare *Coriolanusa*). Az érdektelenség bizonyos mértékig érthető: a fordított szerzők némelyike (nem mind!) mára már szinte elfelejtődött, magukat a fordításokat viszonylag sok hiba, félreértés terheli, és a regények fordítását a költő valóban nehéz élethelyzetben kapta mentőövként. Ám ha elszakadunk ettől a narratívától és Petőfi összes irodalmi tevékenységi körének a vizsgálatára törekszünk, azzal szembesülünk, hogy a fordítói munkája eredményeként létrejött összesen több mint 550 oldalnyi szöveggel a kritikai kiadáson túl érdemben senki sem foglalkozott. Nem eredeti munkái, igaz, de a német, francia, angol, latin mondatokból Petőfi által kitalált magyar mondatok lettek. Ez a folyamat nem mechanikus tevékenység, a mai fordításelméletek szerint inkább sajátos alkotói folyamatnak tekinthető.

A Petőfiről alkotott képünk teljesebbé tételén túl egy további, általánosabb művelődéstörténeti szempont felől is felvethető a fordítások kérdése. A reformkori mindennapok irodalomfogyasztásának, az olvasók tájékozódásának megértéséhez vihet közelebb a divatlapokban kínált olvasnivalók, köztük a fordítások alaposabb vizsgálata. Előadásomban ezekkel az itt vázolt témakörökkel szeretnék foglalkozni.

„Vigasztaljon legalább az, hogy a papiros nagy, ha a levél nem lesz az” (A kéziratok szerepe a Petőfi-levelezés értelmezésében)

Szalisznyó Lilla

A klasszikus magyar irodalom kanonikus íróinak komplex levelezése nem tartozik az életművek értelmezésével kapcsolatos kutatások fő sodrába. Kronologikus rendben, elejétől a végéig általában csak a sajtó alá rendezők, a kötetek lektorai, szakmai szerkesztői és a szerzőről monográfiát író irodalomtörténészek olvassák őket, s bár a tematikai sokféleség miatt interdiszciplináris jellegű forráscsoportként működnek, alap kutatás szintjén kissé senki földjének számítanak. Jelen előadás a Petőfi-levelezés példáján keresztül arra szeretne rámutatni, hogy milyen vizsgálati lehetőségek mutatkoznak akkor, ha elsődlegesen nem a levelek tartalmára, forrásértékére figyelünk és kérdezzük rá, hanem arra, hogy mit is jelentett a 19. században levelet írni, levelezni. Petőfi Sándor abban az időszakban született, amikor Magyarországon a levelezés egyre szélesebb körben vált a mindennapok természetes velejárójává, befolyásolni kezdte az emberek napi rutinját, s amikor virágkorát élte az a könyvtípus, a levelezési tanácsadó, amelyből például kiderül, hogy a levélíróktól többek között elvárták, hogy komoly gondot fordítsanak a levelek külső és belső megformáltságára. Ebben a kontextusban a levelezőtársak szokásai, a levelekkel való bánásmód válhat érdekessé, illetve annak vizsgálata, hogy a kéziratok materiális jellemzői (amiket a nyomtatott kiadások egységesítő gyakorlata elfed) milyen tanulságokkal szolgálhatnak a levél vagy a levelezési helyzet értelmezéséhez.

Mi várható a Petőfi-kritikai zárókötetétől? (Egy félbemaradt, posztumusz munka sajtó alá rendezésének tapasztalatai)

Szilágyi Márton

Petőfi verses műveinek harmadik kritikai kiadása, amely az előző kettőre épülve, s azok hibáit kijavítva koncipiálódott, az 1970-es években indult el Kiss József szerkesztésében. Két kötet megjelenése után a sorozatszerkesztő elhunyt, s a feladatot ekkor vette át Kerényi Ferenc, aki a Kiss József és Martinkó András lerakta alapokon felgyorsította a munkát, igaz, azon az áron,

hogy – kényszerűségből is – többszerzős, kollektív vállalkozás helyett egyszemélyes teljesítménnyé alakította át a Petőfi-kritikait. 2008-ban Kerényi váratlanul meghalt. Ebben az évben jelent meg nagy Petőfi-biográfiája, s a kritikai kiadásból is csak az utolsó, a hatodik kötet várt a megjelenésre – s Kerényi halála előtt azt mondogatta, már csak pár hónapi teendője van a kötettel. Az anyag szerencsére nem veszett el, az MTA Textológiai Bizottságához került, amely testület 2013-ban felkérte Fried Istvánt, aki a Petőfi-kritikai korábbi köteteinek is a lektora volt, hogy véleményezze a kézirat készültségi fokát. A Fried készítette részletes lektori vélemény alapján aztán végre 2023-ra, a Petőfi-évfordulóra el fog készülni a kötet – a munkát jelen sorok szerzője végezte s végzi.

Az előadás arra tesz kísérletet, hogy a hatodik kötet készülésének összefoglalása mellett az 1848–49-es versanyag új kritikai kiadásának a szakmai újszerűségét is áttekintse, s felmérje, miben változtathatja meg Petőfi-képünket ennek a régen várt szövegkiadásnak a megjelenése.

A Petőfivel kapcsolatos adatok digitális feldolgozása

Vaderna Gábor

Tudományos közhely, hogy nincs még egy olyan írója, költője a magyar irodalomnak, sőt nincs egy olyan szereplője a magyar történelemnek, akinek életéről ennyi mindent, ennyi részletet tudnánk. Petőfi Sándor kultusza már életében megkezdődött (verseit már életében széles körben ismerték, komoly viták bontakoztak ki tevékenysége körül), s mivel élete szorosán összefonódott a forradalom és szabadságharc történetével, eltűnése után még hosszú évtizedekig gyűjtötték kényszeresen a vele kapcsolatos adatokat és dokumentumokat. Se szeri, se száma az itt-ott közölt emlékezéseknek, beszámolóknak. Bár ezek hitele általában több mint kétséges, az így felhalmozódó adatok mindenképpen figyelemre méltóak. Ezek összegyűjtésére már több kísérlet is történt. Endrődi Sándor szerkesztett gyűjteményt a kortárs recepció anyagából (*Petőfi napjai*), Hatvany Lajos *Így élet Petőfi* című gyűjteménye, majd a *Petőfi-adattár* három kötete rendszerezte az információkat. Rengeteg információt halmoztak fel muzeológiai kiadványok vagy éppenséggel a kritikai kiadás jegyzetei. Az előadás azzal a kérdéssel vet számot, hogy miképpen lehetséges a szerteágazó, különböző struktúrájú adatsoroknak az egyesítése egy digitális feldolgozás során, s hogy egyáltalán: a digitális korban mit tudunk kezdeni a Petőfi-adatokkal?

Az üldözött zsenitől az antikatonáig (Petőfi szerepe és szerephiánya a szabadságharcban)

Hermann Róbert

Petőfi szabadságharcban játszott szerepének első modern és szaktudományos feldolgozását Dienes András végezte el 1958-ban megjelent könyvében. Dienes azonban láthatóan leginkább Petőfi csatateri halálának rekonstrukciója érdekelte, nem véletlen, hogy a kötet nagyobbik része ennek az egy napnak a történetét mutatja be. Ugyanakkor – érthető, de a kutatást mégis félrevivő módon – a költőt mintegy kiemelte a korszakból és kortársai közül, és minden egyes konfliktusa esetében az a törekvés vezette, hogy utólag is igazolja Petőfi álláspontját.

A kutatás hosszú ideig megelégedett Dienes interpretációival, annál is inkább, mert Petőfi azt a baloldalt képviselte a hadseregben, amelynek igazát a 48-cal foglalkozó történetírás legmeghatározóbb történésze, Spira György is képviselte, és mert a Petőfivel foglalkozó irodalomtörténészeket nemigen érdekelték a katonai kérdések.

A fordulat Urbán Aladár Petőfi századosi ténykedését bemutató, 1973-ban megjelent tanulmányával kezdődött, amely újonnan feltárt forrásanyag alapján tisztázta Petőfi tiszti kinevezésének körülményeit, illetve bemutatta katonai pályafutását. Az újabb tanulmányok szerzői pedig nézőpontot váltottak, s elsősorban azt vizsgálják, hogy egy ilyen irreguláris személyiség, amilyen Petőfi volt, hogyan került törvénytörően újabb és újabb konfliktusokba, és hogy ennek ellenére hogyan maradhatott meg kétszeri lemondása dacára a honvédsereg kötelékében. Az előadás kitér arra a kérdésre is, hogy milyen szakmai hozadéka volt (ha volt) a Petőfi halálával és szibériai túlélésével kapcsolatos vitáknak az elmúlt közel 40 évben.

Petőfi, a nép dalnoka?

Csörsz Rumen István

A Petőfi-életmű egyik lehetséges megközelítési útja a költő szerepjátszó karakterével függ össze: mintegy utószülött Csokonaiként, „furfangos borivóként” és egyéb, zsánerfigurákra emlékeztető hangnemben köszön be a reformkor színpadára. Az utóbbi évtizedek történeti folklorisztikai és közköltészeti kutatásai több új szemponttal gazdagították a műköltészet, az írói szerepek alternatív értelmezéseit. Ezek nyomán Petőfi, Arany és más kortársaik számos alkotására tekinthetünk immár a popularitás sajátos szűrőjén át, íratlan poétikai szabályok és közdal-idézetek hordozóiként, továbbörökítőiként. Hangsúlyozzuk: Petőfi esetében ezek nem feltétlenül a szerzői szándékot tükrözik, ám mindenképp tanulságos a közönség szempontjából, hogyan illeszkedett be Petőfi lírája az énekhagyományba, s miért, milyen úton

vált közkinccsé. Erről a külső Petőfi-olvasatról, a népköltőnek álcázott (valójában e szerepet is korlátozó) alkotói szerepről kínál néhány korai adatot az előadás.

Tudománykommunikáció a Petőfi-emlékévben: a múzeum mint lehetőség

Kalla Zsuzsa

Az elmúlt évek jelentős változást hoztak a tudományos kutatások státuszában. A pandémia időszakában vált kézzelfoghatóvá, mennyire létfontosságúvá vált a tudománykommunikáció eszközszerének megújítása.

A Petőfi Irodalmi Múzeum erre tesz kísérletet. Nem adva fel – az új múzeumdefiníció értelmében vett – a kulturális emlékezetben elfoglalt szerepét, felelősségét az elmúlt évtized Petőfi-kutatásainak, új tudományos narratíváinak eredményeire építi most megnyíló állandó kiállítását. A muzeológus az elsődleges források specialistája – de egyben a hitelesség, a kiállítás mint sokakat elérő vetítési felület szakértője is.

A tárlat egyéni reflexióknak is teret adó, a jelenből kérdező módszertana olyan témákat érint, mint Petőfi fordításai, regénye, drámája, az életmű zseniális töredezettsége, európai értelemben vett romantikus vonásai, az újíto és sokarcú szerző reflexiói a korszellemre. Borzongás és bűnös szenvedély, retorikus pátosz és világgyűlölet, panteisztikus ujjongás, gyilkos ironia – az életmű több és más, mint nemzeti költészet.